

irodalom megsemmisülését, és ennek ellenére az irodalom metamorfóziisa következett. Malraux szerint ma „úgy élünk vakon a metamorfózisokban, mint ahogyan a XIX. század élt gögösen a szcientizmusban”.

VÁRADY Tibor

S Z Í N H Á Z

SZALONGARNITÚRA ÉS SÁRGARÉZ ÁGY

— Hozzátok ide a teheneket! — kiáltja vagy inkább fájdalmasan nyögi a színpad előterének bal oldalára állított sárgarézt ágyról a már alig mozduló nagybeteg, halni készülő Blöse úr, Remenyik Zsigmondnak Don Quijote páncéljába bújt és őrületébe menekült drámahőse, akinek testére Cervantes lovagjának anakronisztikus páncélja, lelkére pedig a La Mancha-i előd, kissé mindannyiunk őse, eltökéltsége tapadt, immár elválaszthatatlanul. Amikor ez az utolsókívánság-szerű kérés — hozzátok ide a teheneket! — felszakad a kiterült, hamarosan már kiterített Blöse úrból, a kis tehenészettulajdonosból, aki egykor elhatározta, hogy a világ mögé, a társadalmi elkülönülések mögé, a politikai jelszavak mögé tekint, mert tudni akarja, „voltaképpen hogyan is állunk az erkölccsel, a vallással és a becsülettel, a családi élet tisztaságával és a magántulajdon szentségével”, az életével, hitvese hűségével, a villanyszámlával, és „egyáltalán az egész világegyetemmel”, és a fényhagyott sárgarézt ágy rácsai között a hanghullámok szinte érzékelhető, látható — mint az expresszionisták cégéréül használt Kiáltás című metszeten — terjedési körkörös ábrája szerint elindul a nézőtér felé, akkor már Blöse Hugó régen túl van a menekülésnek hitt szerepjátszáson, azon a kiváló pirandellói—Füst Milán-i drámai megfogalmazásban ismert remek IV. Henrik-i ötleten, aminek immunitást nyújtó varázsát Blöse az éjjeli, zenés kocsmában az élő holttest felvételeire készülő komédiás-ripacsai közt olyan ráérzéssel ismerte fel. „Ha lenne valamilyen ruhám... Valamilyen ruhám, amiben nem ismernének... Ha lenne valami álruhám, akkor nem kellene összevejsza bujkálnom mind-

Remenyik Zsigmond: *Blöse úrék mindenkinek tartoznak*, tragikomédia. Szabadkai Népszínház, ősbemutató. Rendező: ifj. Szabó István. Díszlet- és jelmeztervező: Gyarmathy Ágnes m. v. (Szeged). Színészek: Barácius Zoltán (Blöse), Korica Miklós (Rudi), Arok Ferenc (A szerző megbízottja), Karna Margit (Blösené), R. Fazekas Piri (A nagymama), Bada Irén (Paula), Sebestyén Tibor (Ottó), Albert Mária (Toncsi néni), Remete Károly (Pali bácsi), Bicskei István (Kurina plébános), Bata Ferenc (dr. Morfe), Salamon Sándor, Godányi Zoltán, Czehe Gusztáv, Sánta P. Lajos, Nagy István, Kasza Éva, Szél Péter, Szabó István, Medve Sándor, Albert János, Kerekes Valéria, Daróczi Zsuzsa, Majoros Kati, Süveges Eta, Sánta Anna, Dóró Emma.

untalan... Egy álruha, amiben új életet kezdenék...” Akkorra már az egykori mentőötletből olyan végleges életforma alakult ki, ami többé nemcsak, hogy nem menti meg, vállalóját, hanem el is pusztítja. Olyan örök immunitást nyújt, mint a halál, mert maga a halál.

Ez a sárgaréző így a végállomás, mielőtt a hitre szerzett rózsaszín — ez a divatszín! — koporsóban végképp eltűnik a világból. Ide jutott Blöse úr, aki előtt egyértelműen világos, hogy ő sohasem juthat már el Afrikába, ahová Rudi, „a család szégyene” hívta leánykereskedőnek. Csak a rácsos sárgaréző ágyig tellett erejéből, pedig amikor az álruha-ötlet megfogant hitelzőktől hemzsegő fejében, a menekülés labirintusainak térképeit vizslató gondolataiban, amikor a társadalomból való kivonulásnak ez a lehetősége felötlött benne, akkor még arra gondolt, hogy ő, Blöse Hugó, felveszi a versenyt a világgal, megvédi házáat és jószágait. De a versenynek vége lett. A vesztes pedig nem a világ, amivel ő Don Quijote-i páncélban és elszántsággal akart szembeszállni, hanem ő maga, Blöse Hugó, a húsz tehénből álló tehenészet tulajdonosa, akit felfalt a gazdasági válság, s aki így sem jószágait, sem házáat, de még önmagát sem tudta megvédeni.

Am ezt csak ő tudja a Blöse-házban — és természetesen Rudi, a család szégyene —, ezért kéri-követeli elerőtlenedő hangon a teheneit, a Virágot, amely „szomorú, akár a cselédlány, sohasem bög, csak fáradtan áll a járszol előtt”, Gyöngyit, amely „szeszélyes és megbízhatatlan” és legfőképp Niobet, amely vak és „olyan fájdalmasan bög, hogy majd megszakad tőle az ember szíve”, legalább őket, mert tudja, hogy számára nincs tovább, nincs folytatás, hogy az elé a bizonyos célvonal elé ért, amelyen túl nem a győzelem, hanem a megsemmisülés várja. Tévedhetetlen biztonsággal érzi közeli halálát. De azt is, hogy a tőle alig néhány méterre, a szomszédos szobában levő hozzátartozói, családtagjai, rokonai és házának barátai nem sejtik ugyanezt a véget. Vagy ha sejtik is, úri nemtörődomséggel nem vesznek róla tudomást, mintha nem is őket fenyegetné.

Ahogy jelképszerű Blöse úr rácsos rézágya, ami tulajdonképpen nem azonos a szegénység, a nincstelenség jelképes vaságyával, bár ez is lehetne, a Blöse-család állapotát ismerve és lassan beteljesülő sorsát tudva, hanem a módos polgári család egykori divatos hálószoababúter darabja, de amely itt, ebben a drámai és színpadi konstellációban a magányt idéző rácsozatával — mellette csak az elmaradhatatlan, újonnan valószínűleg rózsaszínben pompázó két nachtkasztli, rajta a szintén elmaradhatatlan, talán ezüst vagy inkább csak ezüstösre futtatott, már jócskán kopottas keretbe foglalt régi fotográfiával és az ominózus éjjelilámpával —, ugyanúgy jelképpé emelkedik a színpad előterének jobb oldalára állított szalongarnitúra. Kerek, faragott asztalka, rajta a fodrokban leomló csipke asztalterítőtől, közepén ennek fodraihoz igazodó, apró, csilingelő gömböcskében végződő rojtokkal egy meggypiros színű felső terítő, amelyről éppúgy látszik, hogy nem új, hanem kissé kopottas, elnyűtt, mint a szintén faragott két szék és a pamlag ugyancsak meggypiros huzata, ezeknek

támláin pedig — díszként — csipke kézimunkák, a bal oldali szék és a pamlag között egy másik asztalka, rajta a szórakozást és jókedvet szolgáló tölcséres gramofonnal.

Az ágyon Blöse Hugó, mellén Don Quijote nemrég még menedéket nyújtó, most szuszt kiszorító páncéljával. Egyedül. Csak — némileg a háttérben — Rudi, a család szégyene van ott. Két tenyerét a feje felőli rácsos ágytámlára kulcsolva, állával kezére támaszkodva figyelni érdeklődő-szánó tekintettel Blöse úr agóniáját.

A „szalonban” pedig az „énekes halott” Blöse Hugo „legközelebbije”: felesége, az „erény mintaképe”, mióta férje beszűntette vidéki útjait, fia, motorversenyző és sikkasztó hivatalnok, lánya, aki „szende, szelíd és buta”, a finom zsemleszagú Toncsi néni, aki „átutazó pároknak szobákat ad ki rövid időre”, külön „öntudatos és nézeteiben határozott”, Pali bácsi, aki „meg van minden hájjal kenve”, Kurina plébános, aki „kedves anekdotákkal mulattatja” híveit, a nagymama, akinek élete „legnagyobb eseménye volt, amikor fiatalasszony korában férje karján kísértelt az állatkerbe, ott letérdelt előtte az elefánt, és szerelmet vallott neki”, dr. Morte, aki mindent megtesz, ami tőle telik, a „könnyű halál érdekében”. De előbb azért — a többiekkel együtt, míg a szomszéd szobában Blöse Hugó teheneit kérteti és agonizál — jól bepálinkázik és beszendvicsezik. Elsősorban önmagával, a hasával törődik, éppúgy, mint az egész díszes gyülekezet hibátlan vasalású, galambszürke öltönyeiben, lila mellényeiben, piros ruháiban, tollas kalapjaival pompázó, frissen és gondosan frizérozott, kimért mozdulatokat betanult többi tagja.

Két véglet.

És itt, ebben a jelenetben nemcsak befejeződik, hanem summázódik is a mindenkinek tartozó Blöse úr és a hozzájuk hasonlók — kiknek „tiszteltetreméltó tradícióik vannak, és megvetően nyilatkoznak minden világfelforgató eszméről”, melyekről „meglehetősen homályosak a fogalmaik”, s „ott tartanak, hogy az attasét összetévesztik az etazséval, mindez azonban nem feltűnő abban a környezetben, amiben élnek, papagájuk, Róza kutyájuk és gramofonjuk társaságában” — históriája, melyhez a halott Blöse és a rózsaszín koporsó kálváriája már csak groteszk finto, abszurd toldalék.

A színpadkép a kellékek, a tárgyak, a színek, a ruhák, a gesztusok, a hangok nyelvén közli ebben a jelenetben a nézőkkel: ez van — ez a blöseség két lehető véglete.

De épp a színpadi kellékek a közös világot szimbolizáló szalongarnitúra és sárgaréz ágy — jelzik számunkra, hogy az agonizálás és a jóízű, pálinkával alapozott falatozás, a kétségbeesés és a kacagás egy töről, egy mentalitásból sarjad. Csak amíg Blöse megpróbált kilépni a társadalomból, hogy ne legyen se polgár, se családfeenntartó, se rokon, se adófizető, se hadkötele, ki szeretne surranni az őt körülvevő világból, akár elmenne Rudival, a „család szégyenével” leánykereskedőnek Afrikába,

addig a többieknek eszükbe se jut kilépni az életüket, életformájukat, gondolkodásukat jelentő társadalmi határok közül, ellenkezőleg, ők is tisztában lehetnek a csóddal, amit képtelenek elkerülni, de minden törekvésük arra irányul, hogy máz alá rejtsek a polgári jólét krachját.

Félreérthetetlen állapot, határozott vonalakkal jelzett szituáció. Mélypont, amelyről nincs felemelkedés. Illetve: látszólag két út is kínálja a menekülést. A megjátszott örültség — Blöseé — és a megjátszott, díszes életformákba csomagolt gondtalanság, ahogy Blösené asszony mondja, miközben Rudi a temetkezési vállalatokat tárcsázza föl, hogy hitelre adjanak egy koporsót, amit majd a temetés után kifizetnek: „Talán csak történik addig velünk valami csoda!”

Eszelösség és csodavárás. Kétségbejítő, elpusztító téboly és a túlélést remélő illúziókergetés.

És ebben a helyzetben csak két valós pont van: Rudi és a tehének. A család szégyene és Virág, Gyöngyi, Niobe, meg a többiek. Azzal a különbséggel, hogy a tehének egyenként eltűnnek, elviszik őket a hitelezők, Rudi pedig, aki „ült fegyházban . . ., iszákos, kicsapongó, fajtalan”, s „mindezeket nem is titkolja” — marad. És vitathatatlanul van benne sátáni ötlet, hogy amikor Blöse a sárgaréz ágyról kiáltva-nyögve kéri: hozzátok ide a tehenet!, akkor Rudi veszi át a játékmester szerepét — ellenállást nem tűrően parancsolja meg a jelenlevőknek, álljanak Blöse ablaka alá és az elrekvirált tehének helyett böggjenek. És ők meg is teszik. A végóráján, lázálomban levő Blösenek azok szolgáltatók az illúziót, akik maguk is az illúziók kenyerén tengődnek.

Keserű igazság. Mindkét irányba, kétszeresen az.

GEROLD László

K É P Z Ó M Ű V É S Z E T

EGY BOLDOG PIROTECHNIKUS

Volt a 60-as évek elején Mauritsnak egy rövid és később, a nagy figurális kaland idején, teljesen jelentéktelennek látszó absztrakt korszaka, amely B. Szabó geometrikus és szerves formákat szövő világának és Ács agresszívabb absztrakciójának intenzív jelenlétét, közelségét jelezte. Aztán a szerves formák — afféle jégvirágok — uralkodtak el és indázták be, tetoválták véresre a színre lépő és egy évtizedig akcióban levő behemót,